

Милосав Милосављевић

ПРОПАСТ СЕЛА КРОЗ ПРИЗМУ ДРУШТВЕНИХ ДЕВИЈАЦИЈА

Сажетак

Основни предмет овог текста су девијације сеоског становништва посматране у историјско-упоредној равни. Показано је да се оне садржински, структурално и квантитативно разликују од девијација у другим структурама становништва, као и да имају специфичну етиологију.

Аутор показује да су друштвене девијације на селу најбољи показатељи његовог растакања са дугорочно непоправљивим последицама и резултат дугорочне друштвене кризе, аномије и неадекватног односа према селу и пољопривреди. Међу најизраженијим девијацијама издвојене су: алкохолизам, имовински криминал укључујући и учешће у делу организованог криминала („зелена мафија“), сиромаштво, незапосленост и беспослицење, агресије и сукоби на микро-социјаном плану, зависност од дрога код младих, поремећаји структура и функционисања породице и депресије и самоубиства старијих.

На крају текста закључује се, поред осталог, да би развој пољопривреде и позитивне промене на селу требало да буду приоритетни циљеви укупне и корените друштвене трансформације, што претпоставља детаљно преиспитивање дуготрајних и актуелних промашаја и наopakости у пољопривредној политици и односима према селу. То је и претпоставка предупређења и сузбијања друштвених девијација.

Кључне речи: село, сељаштво, пољопривреда, аномија, друштвене девијације, политика према пољопривреди и селу

1. УВОД

Пропадање и нестанак села као социјалне категорије може се посматрати из различитих углова. У овом тексту определили смо се да овај вишеслојни и мукотрпан процес посматрамо из перспективе друштвених девијација. Бујање друштвених девијација је поуздан индикатор друштвених криза и аномије¹⁾. Оне представљају друго, ружно лице друштвених промена, с тим, што ове могу бити позитивне за разлику од девијација, које увек имају негативне ефекте по појединце, породице, друге друштвене групе и друштво у целини.²⁾

Друштвене девијације, у принципу, раширене су међу свим друштвеним слојевима, али са различитим интензитетом и садржајима. На другој страни, као што су већина друштвених девијација последица одређених друштвених статуса оне су и показатељ маргинализација и социјалне искључености неких друштвених слојева. Тако се може рећи да девијације сеоског становништва имају истовремено заједничка обележја укупних девијација, али и специфичности, што ће бити приказано у овом тексту.

Када се говори о девијацијама сеоског становништва поставља се прво питање: да ли се оне садржински, структурално и квантитативно разликују од истих појава међу градским и становништвом мешовитих насеља? Слично томе, поставља се и питање специфичности етиологије ових појава. Наиме, веома дуго све што је негативно и патолошко везивано је за градове и градски стил живота, под утицајем идеализације села и сеоског начина живота. Очигледно да је у питању логичка грешка, јер се, уз све специфичности села и сеоског стила живота, општи услови настанка девијација везују за целину друштвених односа неког глобалног друштва, не занемарујући и међународне утицаје и простирање неких видова девијација (организовани криминал). На другој страни, искуствена евиденција различитог типа указује на извесне специфичности друштвених девијација с обзиром на регионалне, структуралне, професионално-делатне, узрасне и полне разлике становништва неке земље.³⁾

1) Видети: Александар Југовић (2014): *Затиси из аномије*, Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

2) Видети: Душан Лакићевић, 1997: *Економска, политичка и социјална катаклизма југословенског друштва*, Београд, Социјална политика и социјални рад, бр. 3. Милан Лазић и други, 1994: *Разарање друштва*, Југословенско друштво у кризи 90-тих, Београд, Филип Вишњић.

3) Видети: Милосав Милосављевић, 1997: Социјални проблеми, друштвене девијације и социјални рад, Зборник, *Социјални рад на прагу 21. века*, Београд, Социјална мисао.

Полазни став у овом тексту је да и поред повезаности са општим одликама девијација у друштву Србије, постоје и посебне карактеристике и особености девијација на селу, што ћемо настојати да анализирамо и прикажемо у овом тексту. На другој страни, раширеност и специфичности друштвених девијација на селу су, можда, најбољи показатељи његовог растакања са дугорочно непоправљивим последицама.

Нажалост, нама нису позната нека новија истраживања девијација на селу, нити девијација уопште, тако да ће анализа почивати на коришћењу секундарних и посредних података.⁴⁾ То и није основни циљ овог рада већ указивање на дугорочне друштвене последице пропасти села, које је могуће посматрати из економског, социјалног, културолошког, еколошког, урбаног и других аспеката. Основно је упозорење да је оживљавање села немогуће без дугорочних, целовитих и доследних стратегија које обухватају све аспекте рада и живота на селу и у вези са селом.

2. ДРУШТВЕНО-ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ

Промене у сеоском животу, структурама сеоског становништва и радикалне промене друштвених вредности сеоских заједница почињу са буржоаским револуцијама, индустријском револуцијом и стварањем вредности грађанског друштва. Ове промене, ма колико драматичне, одвијале су се у свим сегментима сеоске привреде, стила живота и социјалних веза. Наравно, као и у свим досадашњим револуцијама, највећи терет бурних промена поднели су најсиромашнији и делови средњих слојева сеоског становништва. Замајцу индустријске производње биле су потребне технолошке иновације и бројна радна снага, која је долазила са села.

Демографске промене, као последица укупних друштвених промена, испољиле су се, поред осталог, кроз брзо смањивање удела сељаштва, које је до буржоаске револуције било главни носилац наталитета и репродукције становништва. Међутим, смањење учешћа сеоског становништва није неповољно деловало на пољопривредну производњу захваљујући технолошким иновацијама, смањивању удела живе радне снаге, повезивању са индустријском производњом, задржавању великих поседа и аг-

4) Видети: Милосав Милосављевић (2013): *Социјална истраживања*, Београд, Службени гласник.

рарним политикама које су уважавале значај пољопривреде за укупни друштвени и економски развој.

На однос према пољопривреди и сељаштву посебно су утицали неки економски, идеолошки и културолошки фактори.⁵⁾ Економски фактори тичу се апсолутног приоритета који је дат индустријској производњи у односу на друге сегменте економије. Идеолошки фактори имали су исти ефекат по пољопривреду и сељаштво, иако су потицали из различитих перспектива. Тако је либералистичка идеологија премисом о улагању капитала тамо где се он најбрже оплођује изгурала пољопривреду на периферију. Још је погубнији био комбинован идеолошки утицај комунистичких идеја од резерве према сељаку, као представнику приватног капитала, до идеје о кулацима и подржављењу приватне својине. Томе треба додати и сличност у виђењу односа између индустрије и пољопривреде са либералистичким и дугим грађанским схватањима. У културолошком смислу село је, сем изузетних идеализација сеоског начина живота и односа, углавном посматрано као носилац конзервативног, застарелог и превазиђеног. Сеоске вредности очуване су у њиховим фолклорно-имитативним формама.⁶⁾

3. СОЦИЈАЛНЕ ПРОМЕНЕ И СЕЛО У СРБИЈИ

Када су у питању промена на селу и у вези са сеоским становништвом у Србији, ствари су ишле специфичним током и, углавном, са неповољнијим ефектима и на штету сељаштва и пољопривреде. Прво, Србија је своју буржоаску револуцију извела у форми ослободилачких ратова против Отомаског царства. Друго, иако је власништво над земљом било приватно све до краја Другог светског рата, већина пољопривредних домаћинстава поседовала је ситне парцеле на којима су технолошке иновације неефикасне и скупе, а традиционална сваштарска производња за сопствене потребе доминирајућа. Аграрне реформе извођене после Првог светског и Другог светског рата пре су имале социјални него економски карактер, на пример, у форми колонизација делова становништва са ослобођених крајева или посебно погођених ратовима.

5) Љубомир Маџар, 2000: *Политички узроци сиромаштва*, Сремски Карловци и Нови Сад, Књижница Зорана Стојановића.

6) Видети: Силвано Болчић и други, 1995: *Друштвене промене и свакодневни живот: Србија почетком деведесетих*, Београд, Институт за социолошка истраживања.

Иако је у саставу снага промене током ослободилачког рата сељаштво било доминирајуће заступљено, њени идеолошки и политички носиоци били су припадници радништва, интелигенције и мањи број земљорадника. Због тога су послератне промене у Србији и целој тадашњој Југославији биле примарно политичке, делом економске, али најмање социјалне. Идеолошке и политичке резерве према сељаштву су задржане, док је подржављење и ограничавање приватног поседа у пољопривреди умањило њене ионако ограничене моћи. Експеримент са колективизацијом пољопривредне производње још је додатно уназдио овај део економије и разбио социјалну структуру села. Ново створени слој сељака индустријских радника, још више је искомпликовао укупну социјалну структуру и осиромашило радне потенцијале села, а није значајно увећао моћи индустрије и сродних грана. Те последице постале су посебно видљиве код првих озбиљних криза због немогућности реверзибилног процеса.

Први значајан сегмент економског контекста сеоског рада и живота тиче се радикалних промена својинских односа над земљом. Иако је земља, у принципу опште добро, власништво над земљом је најчешће приватно и државно, са подваријантама друштвеног или јавног. Први удар на пољопривреду и село догодио се подржављењем великог дела обрадивог земљишта, шума, вода и слично након Другог светског рата, уз додатни погубни експеримент око насилног удруживања сељака у сеоске радне задруге, популарно називане „колективама“. Иако су стварањем великих пољопривредних имања успостављени услови за продуктивнију и разноврснију производњу, ефекти су варирали у зависности и од климатских и других неекономских узрока, а посебно због мешања политике у производњу у целини, не само у пољопривреди. Истовремено, на приватни сектор се гледало са резервама и он је откупима, порезама и другим мерама перманентно спутаван и контролисан. У погледу економске и политичке организације приватни сектор у пољопривреди је био расцепкан и без неких видова удруживања и повезивања, док су неки делови јавног предузетништва имали бар неке видове економског удруживања, иако су били далеко од тога да буду партнери држави и политици.

Дугогодишња лоша политика према селу и сељаштву није једино допринела бегу са села, већ је потпуно дестимулисала остатак на селу и бављење пољопривредом. Непродуктивна

пољопривредна производња у тзв. друштвеном сектору и социјалне мере контроле цена базичних пољопривредних производа још су више урушиле економске моћи и потенцијале пољопривреде. Приватизација државних и јавних комбината, пољопривредних задруга и сличних форми организације у пољопривреди за сада није дала неке значајније резултате. Тешко је дићи из пепела нешто што је деценијама уништавано и запуштано. Истовремено носиоци пољопривредне производње на приватном поседу су најчешће стари и непродуктивни људи.

4. ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДЕВИЈАЦИЈА У СРБИЈИ КАО ОКВИР ЗА РАЗУМЕВАЊЕ ПАТОЛОГИЈЕ СЕЛА

Да би се стекла одређена слика о карактеристикама друштвених девијација на селу неопходно је дати сажет приказ одлика и раширености социјалне патологије у друштву Србије уопште. Употребили смо овде широко коришћени појам социјалне патологије, иако он садржи значајне теоријске и методолошке слабости.⁷⁾ На другој страни, може изгледати чудно и неуобичајено да се у овом тексту сиромаштво и незапосленост такође посматрају као тип друштвених девијација, поред класично схваћених девијација. Ово је међутим, у складу са хуманистичком приступом овим друштвеним појавама.⁸⁾ Најзад, када је реч о расположивости потпунијих релевантних и поузданих података о девијацијама уопште у Србији може се рећи да скоро да нема примера лонгитудиналних и репрезентативних истраживања ових појава. Изузетак су нека истраживања сиромаштва почетком века за потребе израде стратегије смањивања сиромаштва.⁹⁾ Ипак расположиви статистички и истраживачки подаци омогућују општи увид у раширеност и неку врсту хијерархије различитих типова друштвених девијација у Србији почетком XXI века, без могућности суптилних и рафинираних анализа.

Имајући у виду израженост и негативне последице, које за собом остављају, као карактеристични облици друштвених девијација у друштву Србије се издвајају: сиромаштво, алкохолизам, зависност од дрога, незапосленост, организовани криминал

7) Видети шире: Милосав Милосављевић: *Девијације и друштво*, Београд, 2003, Драганић.

8) Ibid.

9) Видети на пример: Биљана Богићевић, Гордана Крстић, Бошко Мијатовић (2001): *Сиромаштво у Србији и реформа државне помоћи сиромашнима*, Београд, Центар за либерално-демократске студије.

и криминал уопште, конфликти и агресије, дезорганизација породице, дезорганизација производних организација, дезорганизација јавних и државних служби, малолетничко преступништво, самоубиства итд. Распожива искуствена евиденција различитог типа од статистичких податка и истраживања до секундарних извора података (подаци, извештаји и документација јавних и државних служби и институција, невладиних организација и других субјеката) показују да се међу друштвеним девијацијама и социјалним проблемима у Србији издвајају пре свих сиромаштво и незапосленост. Реч је о сложеним, структурираним и дуготрајним појавама, које масовно погађају велики број грађана и имају бројне неповољне последице по појединце, њихове породице и друштво у целини.¹⁰⁾

На другој страни алкохолизам је најраширенија друштвена девијација класичног типа и широко распрострањена социјална болест, која тихо успореним дејством узма своје жртве, а да притом, под теретом других сложених економских, политичких и социјалних проблема скоро не привлачи посебну пажњу шире друштвене јавности и одговорних институција, чак и када је у питању све присутнији алкохолизам све млађих генерација.

Зависност од дрога по многим сазнањима и индикаторима поприма обележја епидемијске социјалне болести, са тенденцијом снижавања границе узраста на коме се стичу прва искуства са дрогом. Сем у екстремним и посебно драматичним ситуацијама, а оне су често повезане са другим видовима криминала или леталним исходима веома младих зависника, јавност није значајније осетљива у односу на ову девијацију. Политоксикоманије најчешће брину родитеље, просветне раднике, ентузијасте професионалних институција или невладиних организација, док су моћи оних који профитирају на продаји наркотика значајно изнад могућности, моћи и упорности оних који покушавају да организују превентивне или терапеутске програме и пројекте.

Друштвене кризе, кризе вредности и друштвених институција, осиромашење становништва и општа криминализација друштва погодују ширењу нарочито имовинског, али и других типова криминала, са значајним уделом организованог и криминалитета малолетника. Мито и корупција, као последица кризе друштвених односа, отуђења и злоупотребе моћи и слабости ин-

10) Видети: Милосав Милосављевић, Александар Л. Југовић (2009): *Изван граница друштва*, Београд, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

ституција и служби друштвене контроле, су значајан део организованог криминала присутног у свим сферама јавног живота, економских и социјалних односа.

Присуство друштвених конфликта у окружењу и у друштву уопште и неефикасност друштвених механизма разрешења конфликта допринели су постојаности и порасту неких видова агресија на микросоцијалном плану, од злостављања деце и жена и породичног насиља уопште, до вршњачких сукоба и агресија у свакодневним односима. Отуђеност и нетолеранција су такође део свакодневнице многих људи.

Дезорганизације породице, производних и делатних организација, јавних и друштвених служби и етнички, религијски и други сукоби јављају се истовремено као особени тип друштвених девијација, али и као погодујући чиниоци различитих видова девијантних понашања.¹¹⁾

Најзад, у овом сажетом осврту на особености друштвених девијација у Србији уопште, не смеју се заборавити самоубиства, као посебан тип девијације, не толико због тенденције благог пораста, већ пре свега, услед заступљености младих и старих особа које излазе из својих криза, друштвене ситуације и неразумевања налазе у уништавању сопственог живота, као највеће људске вредности.

Овај мали осврт служи као контекст за разматрање специфичности друштвених девијација међу сеоским становништвом и није никако централни предмет овог разматрања. Пре би се могло рећи да он омогућује успостављање паралела и трагање за сличностима и разликама у односу на колоквијално названу социјалну патологију села.

5. СПЕЦИФИЧНОСТИ ДРУШТВЕНИХ ДЕВИЈАЦИЈА НА СЕЛУ

Непотпуни и несистематски подаци говоре о томе да социјалну патологију села карактерише нешто другачија дистрибуција, структура и хијерархија изражености. У овом случају према раширености и својим хуманим жртвама различити видови девијација на селу могли би се поређати на следећи начин: алкохолизам, имовински криминал укључујући и учешће у делу

11) Видети: Милосав Милосављевић, 1999: *Социјалноекономски аспекти функционисања породице у условима економске кризе*. Београд, Социјална мисао, 1-2/1999.

организованог криминала („зелена мафија“), сиромаштво, незапосленост и беспосличење, агресије и сукоби на микро-социјалном плану, зависност од дрога код младих, поремећаји структура и функционисања породице и депресије и самоубиства старијих.

У целини посматрано, могло би се рећи да бег са села и његово пропадање, депопулација, распад пољопривредних домаћинстава и непостојање било каквих перспектива представљају најтеже видове друштвене аномије и патологије у ширем смислу. Са друштвено акционог и последичног аспекта најнеповољније је сазнање да су у питању друштвено негативни и неповољни процеси са неповратним и, на веома дуги рок, непоправљивим последицама.

Алкохолизам представља класични и традиционално присутан социјални проблем и друштвену девијацију.¹²⁾ Поред тога што се на овај проблем не обраћа озбиљна пажња и што он захвата све генерације и све више младе, поставља се питање да ли се у поређењу са ранијим периодима алкохолизам на селу разликује данас. Прва разлика, по проценама алкохолога, јер поузданих података нема, је повећање обима ове социјалне болести. Друга битна промена тиче се типа алкохолизма. У ранијем периоду доминирали су бета и друштвени пијанци, док су данас присутни сви видови алкохоличара и посебно солодринкера. У узрасном смислу у прошлости су међу алкохоличарима били присутнији старији, док се данас алкохолизам среће код свих генерација, посебно међу младима, уз снижавање узрасне границе првих опијања, понекад са трагичним последицама. Поред тога што су старији често лош узор у односу према употреби алкохола, они су немоћни у односу на проблем сталних и учесталих опијања својих млађих чланова.

У погледу полне структуре померања су у порасту удела алкохоличарки, што свакако није резултат еманципације жена, већ широко присутне толеранције према употреби алкохола. На другој страни, у односу на прошлост промењен је и тип алкохолних пића. Док су прошлости доминантно коришћена пића из сопствене или сеоске производње, данас се користе све врсте пића уз промену „моде“ и избор оних која су најјефтинија и могу се више конзумирати.¹³⁾

Поред економско-социјалних услова, који сигурно нису тако неповољни, као што је то било непосредно после Другог светског

12) Петар Настасић (2011): *Екосистемски приступ алкохолизму*, Београд, Публикум.

13) Петар Настасић (2011): *Болести зависности у адолесценцији*, Београд, Публикум.

рата, на ширење алкохолизма утичу већ поменуте неповољне промене и нарочито, беспосленост и беспосличење, посебно младих, непостојање могућности корисног слободног времена и упућеност на пасивну потрошачку културну понуду преко средстава јавног комуницирања. Сеоске продавнице, бифеи и кафићи постају места окупљања и „глуварења“ уз неминовни алкохол и честа такмичења „ко може више“. Пошто алкохолизам не привлачи ничију пажњу а забринуте родитељи и понеки просветни радници и ентузајастички су немоћни, алкохолизам полагаано, али сигурно узима свој данак, укључујући и леталне исходе.

Према раширености сиромаштво спада свакако у озбиљан социјални проблем, не само сеоског становништва. Постојећа истраживања указују на значајну заступљеност апсолутно сиромашних (око 15%), али и на знатно већи удео релативно сиромашних на селу (више од једне четвртине). Поред тога што су међу сиромашнима на селу најзаступљенији стари, универзално сиромаштво присутно је у неким граничним и најнеразвијенијим регионима и општинама. Проблем је у томе што су ово традиционално и дуготрајно најнеразвијеније средине, чији развој није могућ без истовремених осмишљених и дугорочних пројеката и програма економског, социјалног и културног развоја. Репродукција сиромаштва, као универзални процес везан за овај социјални проблем, не захвата једино неке социјалне слојеве већ читаву популацију неразвијених и заосталих села, општина и региона.

Социјално раслојавање села поново постаје видљив процес, чије жртве су масовније присутни осиромашени и сиромашни. Проблем је и у томе што су могућности социјалне промоције и професионалног оспособљавања деце и младих неповољни, а то је за већину једини могући пут удаљавања од сиромаштва. Одумирање села и депопулација затворили су многе школе, што је још више погоршало ионако лоше образовне могућности. Није због тога случајно што су у узрасним групама најсиромашнијих поред старих особа и деца између десет и четрнаест година. Проблем је и у томе што не постоји озбиљан увид и евиденција о неуписаној деци и прекиду школовања већ после првих разред основне школе. Уобичајено је мишљење да то, пре свега, важи за ромску децу, међутим, овај проблем присутан је у неразвијеним и девастираним сеоским срединама.

О здравственим, културним и другим аспектима сиромаштва на селу тешко се може говорити, јер они нису истраживани. Једино је могуће закључити да су све врсте здравствених, со-

цијалних и сличних услуга недоступније становницима села и у потпуности недоступне старима и сиромашним из планинских и малих села.

Познато је такође да су друштвене установе на селу настајале на иницијативу власти и из градских средина са изузетком црква и оних објеката, који су грађени на основу неких видова смоорганизовања, самоудруживања и самодоприноса. Није због тога случајно што су сељаци углавном били резервисани према јавним институцијама и службама све док се нису уверили у корист коју од њих могу имати. На другој страни, запослени у јавним институцијама на селу, углавном су то доживљавали као привремено решење и настојали да што пре, као и многи сељаци напусте село. Ретки су примери оних који су своју перспективу видели у раду и животу на селу, јер је град у принципу, потенцијално па и реално нудио више.

Дуготрајна економска криза и успостављање тржишних закона, не само у економији већ у друштвеним делатностима, затворило је многе образовне, културне и здравствене установе или њихове делове у селима, док ретке прживљавају захваљујући неким видовима солидарности и ентузијазму појединаца. Са нестанком или сужавањем делатности многе школе су изгубиле свој значај за образовни, културни, спортски и укупан друштвени живот села. Уосталом то се у принципу, може рећи и за трансформацију, односно сужавање васпитних улога школа уопште.

Неповољан економски контекст утиче најдиректније на различите видове криминала уопште и посебно организованог криминала, који неминовно захвата и село захваљујући могућностима добре зараде кроз посредовање, откупе, закуп и куповину земљишта, (посебно национализованог, чији повраћај власницима се очекује), уцене, диктирање цена, монополе на тржишту, злоупотребе кредита и других погодности за пољопривреднике и сл.

Класични имовински криминал сеоског становништва не показује значајнији пораст, али је свакако на првом месту у општем криминалу ове популације. Неколико ствари указују на извесне промене у карактеру и тежини имовинског криминала. Реч је о порасту разбојништва, примене силе и пљачки у класичном смислу у којима се људи са села јављају истовремено и као починиоци и жртве. У овом потоњем смислу жртве су најчешће усамљене старије особе или парови. Понекад је „плен“ безначајно мали, што указује на безобзирност и некад безнађе починилаца ових дела.

Друга промена односи се на удео малолетних починилаца имовинских кривичних дела, иако је њихов број углавном стабилизан. На другој страни, малолетници су све више укључени у различите видове организованог криминала, најчешће у улози извршилаца. Уз то треба поменути пораст прекршаја и кривичних дела у саобраћају људи са села и нарочито малолетника, што је последица још увек ниске саобраћајне и опште културе. У овим случајевима млади су често и жртве саобраћајних удеса, посебно због непридржавања мера безбедности, непознавања прописа, неположеног возачког испита и вожње у алкохолном стању. Последњих година посебно су присутни прекршаји и кривична дела везана за управљање двоточкашима на моторни погон и моторима, који су постали веома популарни међу младима, нису тако скупи у односу на аутомобиле, при чему су присутне различите имитације филмских и других јунака из филмова са бесомучним трама.

Бројни су примери и садржаји организованог криминала,¹⁴⁾ који захвата пољопривреду и село, али су посебно типични они видови приватизације преко којих се у бесцење купују земља и друга претходно обезвређена и запуштена добра, уз учешће представника јавних институција и подршку политичара. У многим случајевима куповина руинираних делова друштвених пољопривредних система, па и од незаинтересованих приватних власника нема за циљ нову или квалитетнију и интензивних пољопривредну производњу, већ улагање у монопол или перспективно исплативу трансакцију око земље.

Посебан пример организованог криминала везаног за село јесте откуп национализованог земљишта од бивших власника у бесцење пре него што су донети прописи о денационализацији. Очигледно у томе су могли да суделују делови политичких структура који су знали или чак суделовали у припремању ових прописа. Тако ће се претходно безвредни папири безначајним улагањима претворити у енормна богатства.

Међу типичним видовима организованог криминала везаним за пољопривреду треба поменути и манипулације око претходне куповине земљишта пре будућих концесија за јавне комуникационе системе и објекте, наравно од стране оних који су такође претходно добро обавештени о планираним концесијама и дугорочним јавним улагањима.

---

14) Ђорђе Игњатовић, 1998: *Организовани криминалитет* (други део), Београд, Полицијска академија.

Најзад, широко је позната тзв. „зелена мафија“, која перманентно контролише откуп и промет пољопривредних производа убирући притом огромне профите на рачун произвођача. Одсуство перманентног стимулисања пољопривредне производње и организованог откупа погодује мешетарењу и злоупотребама. У многим ситуацијама „вешти“ појединци користе неорганизованост пољопривредног сектора и неефикасност државне контроле за брзо богаћење кроз откуп и промет пољопривредних производа.

Иако босови организованог криминала најчешће не живе на селу, судионици у овој раширеној девијацији све више су људи са села, подстакнути могућностима брзе и високе зараде. Но, већина ових људи су најчешће директне или индиректне жртве ових девијација.

Незапосленост, беспосленост и беспосличење представљају сложен економски, социјални, психолошки и културни проблем не једино на селу, али је у овим срединама уочљивији. Дугорочно гледано, без озбиљнијих економских, социјалних и политичких промена, које ће омогућити продуктивно запошљавање, не могу се очекивати никакве промене у друштвеном контексту у коме живе сељаци, нити смањивање укупне социјалне патологије.

Незапосленост представља објективну ситуацију појединаца који су способни за рад и желе да раде, али су осујећени непостојањем понуда за рад, а уз то, су, у формалном смислу, пријављени одговарајућим службама.¹⁵⁾ Незапосленост сеоског становништва има своје структуралне и друге разлике у односу на градско и становништво мешовитих насеља. У принципу и имајући у виду, узрасне, професионалне, образовне, старосне и друге карактеристике, незапослени на селу припадају тзв. тешко запошљивим категоријама. Читава ситуација погоршава се сталним сужавањем ионако традиционално ниске понуде за запошљавањем у пољопривреди и сродним делатностима. У најтежој ситуацију су млади и они који већ имају одређени радни и пензијски стаж, недовољан за стицање одређених права. Притом је очигледно, да млади незапослени ни не помишљају да се запошљавају у пољопривреди, још мање на имању својих родитеља.

Беспосленост је последица незапослености, али и неспремности, посебно млађих, да прихвате послове на селу или неке лошије плаћене, сезонске и напорније послове. Неспремни да се

15) Видети: Ана Чекеревач, 2009: Незапосленост у свету, Зборник радова, *Социјални рад и социјална политика*, Београд, Факултет политичких наука.

ухвате у коштац са овим проблемом и у страху „да деца не крену кривим путем“, као да је овај којим многи од њих ходају „прав“, родитељи постају жртве („да се деца не муче као што су то они чинили у младости“).

Беспосличење означава стил живота, који одликује непостојање жеље да се нешто продуктивно и корисно ради, да се прихвате било какве породичне, друштвене и друге обавезе, тако да све више поприма обележја девијантне поткултуре. Сем глугарења, окупљања са себи сличним, апсолутно пасивног односа према свему и одбојности према раду и било ком типу организоване делатности, беспосличење подразумева и специфично корићење времена.

Често су овакве „филозофије живота“ праћене алкохолизмом, коцкањем, учешћем у различитим кладионичарским и играма на срећу. Идеја лаке, брзе и високе зараде без рада је одлучујућа идеја, отуда одбојност према онима који мукотрпно зарађују за живот. Пошто је беспосличење сложен, пре свега, социо-психолошки и културолошки проблем, то се никако не може превазилазити простом понудом за запошљавање. Док нерадници, како се то народски каже: „траже посао, а моле бога да га не нађу“, беспосличари ни не помишљају да траже било какав посао. Иако беспосличење није једино осбеност сеоских средина, тамо је видљивије, са ризиком да прерасте у различите видове криминала.

Сиромаштво, криминал и незапослениост представљају неке типичне видове друштвених девијација сеоског становништва, који су најдиректније продукт економске ситуације. Међутим, економски услови и стил живота у данашњим селима утичу и на појаву других видова девијација попут алкохолизма, микросоцијалних сукоба, безнађа и депресија.

Иако технолошко заостајање села има везе са укупним економском ситуацијом и статусом сељака, треба поменути још једну њену негативану страну, која производи специфичан вид патологије (медицинске и социјалне). Реч је о томе да технолошка заосталост и неодређеност сеоских домаћинстава, не само да битно утиче на продуктивност и квалитет производње, већ узима висок данак у виду честих повреда, смртних исхода и инвалидизирања људи.

Не постоји сагласност међу стручњацима око тога да ли је пораст различитих видова агресија и сукоба на микросоцијалном

плану (у породицама, суседствима, у школама, међу вршњацима и сл.) последица повећане осетљивости јавности и веће ефикасности институција у њиховом раном откривању или реалне појаве, али је сигурно да су оне све израженије међу становницима села. То говори и о неефикасности локалних институција у превазилажењу различитих сукоба међу грађанима.

У патријархалној породици и сеоској заједници жене, деца и млади били су подређени старијима, носиоцима власништва домаћинства и старешинама породице и заједнице, трпећи често различите видове злостављања и насиља. У данашњим селима ситуација се променила утолико што се старије особе све више јављају као жртве и све ређе као почиониоци насиља. На другој страни, агресија од стране жена бележи пораст, што се може рећи и за вршњачко и насиље деце према родитељима. Виктимологе посебно забрињава тзв. безразложно и групно насиље. Тако су све чешћи сукоби између разреда у школама, између школа и између суседних села на спортским и другим јавним приредбама и окупљањима.

Друштвене кризе, насиље присутно у окружењу и у јавним медијима, изражена осујећења и фрустрације људи и посебно младих погодују бујању агресија на микросоцијалном плану.¹⁶⁾ Проблем је у томе што су традиционални механизми превазилажења насиља и ненасилне комуникације (мировна већа, неформалне групе и угледни сељани) нестали, као и начини неформалне социјалне контроле, а нису замењени неким другим примереним измењеним друштвеним околностима и узроцима ових појава. Злостављање и насиље иду често руку под руку са алкохолизмом, али и са неефикасним системом обезбеђења сигурности и безбедности грађана.

Истраживања указују на постојање тзв. круга насиља, односно на чињеницу да се жртве насиља у датим околностима јављају као његови почиоци, јер су поремећене односе у својим породицама прихватили као нешто уобичајено и нормално. Узор оца насилника имитира се у погодујућим околностима, најчешће према млађим и слабијим, а догађа се и „узвраћање“ насиље када насилник остари и онемоћа. У многим случајевима дуготрајно насиље у породици, на које нико не реагује или је реакција неефикасна, доводи до убистава насилника од стране жртава. Понекад мајке, које заједно са својом децом трпе дуготрајно насиље,

16) Ненад Сузић, Драго Бранковић, Миле Илић, Драженко Јоргић, Брана Микановић, Бисера Лефтић (2010): *Вршњачко насиље*, Бања Лука, Филозофски факултет.

инструментализују и подстичу своју малолетну децу на убиство насилника, јер је то, по њима, једини начин да се прекине са овим неподношљивим односима.

На другој страни, један од значајних индикатора агресија на микросоцијалном плану у селима је и заступљеност кривичних дела против живота и тела, која се налазе на трећем месту иза имовинског и саобраћајног криминала.

Већ је било речи о слабљењу и нестајању неких значајних социјалних мрежа. Неке од њих као и облици друштвености и удруживања су нестале силом економских, социјалних и политичких промена. Без обзира на то какав емоционални однос према традиционалним облицима друштвености, припадања и удруживања неко има, поготово старије генерације, извесно је да је њихово нестајање или слабљење умањило реалне и посебно социо-психолошке, етичке и емоционалне изворе сигурности појединаца и породица. Губитком коренова, социјалних ослонаца и везаности увећава се неизвесност, несигурност и отуђеност људи. Поманкање ових ослонаца посебно постаје видљиво у условима личних, породичних и друштвених криза¹⁷⁾. Неки видови опште друштвене солидарности, посебно у време социјализма нису никако могли да надоместе оне садржаје солидарности који су настајали спонтано у врелу живота и различитих изазова.

Поставља се питање: да ли су људи на селу отуђени у истој мери као они у граду? Без размишљања већина људи ће одговорити да на селу не влада толика отуђеност као у граду. Међутим, посредни индикатори (потпуна незаинтересованост за беду, пропадање, лоши односи, одсуство емпатије за немоћне и тешко болесне комшије, касно откриће нестанка или смрти суседа или чак сродника и сл.) показују да је она значајно присутна и међу сељацима. Додуше, овај аспект социјалних односа се може посматрати генерацијски, регионално, с обзиром на тип села и друге економске и социолошке индикаторе. Тако је извесно да су социјалној изолацији и „социјалној смрти“ изложенији стари, становници планинских, напуштених, неразвијених и пограничних села. Обхрвени сопственим проблемима и трагањем за опстанком и преживљавањем многи и на селу немају времена ни енергије за друге и туђе муке.

---

17) Видети: Анђелка Милић, 1995: *Свакодневни живот породица у вртлогу друштвеног расула: Србија 1991-1995*, у Силвано Болчић (едитор): *Друштвене промене и свакодневни живот: Србија почетком деведесетих*, Београд, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета.

Појави отуђености и личних и породичних тешкоћа и проблема доприносе и дезорганизације сеоских заједница, јавних институција и служби, а да се не говори о томе колико је укупна дезорганизација и урушавање институционалних оквира пољопривредне производње допринело укупном пропадању села и сељака.

Велика је заблуда да су сеоске породице стабилније. Овакве закључке поједини аналитичари изводе једино уз чињенице да су стопе развода сеоског становништва ниже од развода становника градова и мешовитих насеља. Бројне неповољне промене у структурама, величини, функцијама и односима у породици указују на то, да се с правом, може говорити и о њиховим кризама.¹⁸⁾

Већ је указано на смањење просечног броја чланова породице на селу у чему се она приближава величини градских, а скоро да је изједначена са породицама из мешовитих насеља. Према томе, неки други, а не урбални узроци су утицали на депопулацију, смањење величине и броја породица. Са друге стране, самачка и двочлана домаћинства су бројнија на селу. У социјалном, економском и психолошком смислу најгоре је што су доминирајућа домаћинства старих. У селима расте и број других типова структурално непотпуних породица (разведене, удовичке, напуштене и сл.). У периоду седамдесетих и осамдесетих година на поремећаје функција и структура породица значајно је утицао одлазак на тзв. привремени рад у иностранство. Несумљиво да је ова појава значајно допринела преживљавању укупне привреде, не једино пољопривреде и села, али су значајна средства утрошена у нерационалне и непродуктивне инвестиције и потрошњу. Социјалне, културолошке, психолошке и друге негативне последице економских миграција, посебно по децу и породицу, нису озбиљније истраживане.

Постепене, радикалне, лоше и непоправљиве промене догодиле су се у функцијама породице. Већ је указано на економске аспекте промена на селу. Овде треба скренути пажњу на промене у економској улози породице. Сеоска породица је, по правилу, произвођачка и у томе се битно разликује од градске. Позитивне промене у економији пољопривредне производње, које су незнатне у односу на дуготрајне кризе, помогле су ожиљавање произвођачке функције сеоских домаћинстава и породица, са интен-

---

18) Милосав Милосављевић, Ана Гавриловић, Пејо Ђурашиновић (2009): *Преображај породице*, Бања Лука, Филозофски факултет.

цијом да се поред старијих и одраслих и млади укључују у ову производњу и у томе виде своју перспективу. Оваква домаћинства и породице су пре добар пример него утемељена пракса. Овде се помињу и домаћинства и породице, јер се у многим ситуацијама чланови породице баве пословима изван пољопривредног домаћинства, док се у овима понекад јављају и други несродници, који учествују у породичној производњи.

У многим сеоским домаћинствима, из разлога, који су делимично напред анализирани, производна функција се везује углавном за сопствене потребе, а тржишни вишкови служе да се набаве друге робе и плате обавезе према држави и другим јавним службама. У суштини, слично градским породицама претежни део економске функције своди се на заједничку потрошњу, захваљујући томе што су веома ретка тзв. пољопривредна домаћинства и због продора психологије масовне потрошње и доступности јефтине некавалитетне робе доступне и најплићем џепу.

Тешко је без истраживања тврдити да ли се значајно променила социо-емоционална улога породице, која је значајна за све њене чланове а нарочито за децу, старе и хендикепиране. Судећи према подацима о насиљу и сукобима могло би се рећи да су и ове присутне негативне промене, али да се то никако не може генерализовати. Но, када је реч о другим важним друштвеним функцијама породице, броје су неповољне промене, које на изванредан начин указују на кризе породице и на селу. Већ је било говора о слабљењу репродуктивне функције сеоских породице, које су традиционално биле носиоци репродукције становништва. На драматична упозорења демографа о дугорочним, немерљивим, невидљивим и непоправљивим последицама нико од одговорних за развој становништва и заустављање депопулације не обраћа пажњу.

Социјализаторска функција доживела је током историје најтемељније промене, захваљујући променама у окружењу и у породици самој! У традиционалној породици основна сврха социјализаторске функције била је да се деца припреме за делатности и живот на селу, да усвоје норме, обичаје и правила понашања своје заједнице. У садржинском и методолошком смислу формирање личности одвија се кроз непосредне и свакодневне активности породице и заједнице и кроз неформалне односе. Васпитачи и преносиоци знања су старији и родитељи. Послови у домаћинству и на породичном имању преузимају се са растом и развојем, пре

свега, физичких способности. Јасна подељеност друштвених улога између полова утицала је и на специфичности садржаја и начина социјализације, али се од деце и младих захтевала послушност и сваки озбиљнији преступ био је на неки начин кажњаван. У случајевима кршења неких табуа и озбиљнијих преступа укључивала се и сеоска заједница.

Преузимање образовне функције од стране школских установа суштински је променила социјализаторске улоге породице. Деца се више не припремају поретежно за послове у пољопривреди. Захтеви савременог живота увећавају значај образовања, док многи родитељи, не једино на селу, нису у стању да прате свеколике промене, које су уткане и у образовни систем. Многи од њих се осећају хендикепираним и фрустрираним, поготову, што их њихова деца на одређеном образовном ступњу превазилазе.

У данашњем друштву умножавају се утицаји различитих чинилаца социјализације деце. Већина тих утицаја има позитивне, али су бројни и они негативног карактера, што родитељима ствара додатне проблеме. Утицај вршњака, јавних медија и лоших узора у одређеним узрасним периодима представљају посебан проблем за родитеље, поготово имајући у виду демократизацију образовања и породице. Једна идеја карактеристична за неразвијена и сеоска друштва има посебно негативне ефекте по развој и васпитање деце: „Учи да не би морао да радиш и да се мучиш“.

Најзад, иако тиме нису исцрпљени индикатори дезорганизиције и дисфункционисања многих породица, угрожена је и социјално-заштитна функција. У традиционалним сеоским заједницама заштита деце, старих, инвалидизираних и других чланова са посебним потребама заснивала се на одговорности и солидарности породице као целине. Развој социјално заштитних функција ширих заједница, државе и друштва ослободио је неке породице претешког бремена бриге о својим угроженим члановима. Нико не може рећи да су данашње породице, укључујући и оне на селу, мање солидарне и спремне на жртве. Проблем настаје код бројних породице чије могућности су значајно испод сложених проблема и посебних потреба њихових чланова. Ово посебно важи за ситуације у којима се укупна беда породице сусреће са другим сложеним проблемима својих чланова (здравствени, развојни и слични проблеми деце, ментална и физичка заосталост, инвалидитете, хроничне болести и други специфични проблеми старих, преступништво, алкохолизам и слични проблеми малолетника и других чланова породице).

Зависност од дрога нема епидемијски карактер као што је то случај у градовима и мешовитим насељима, поготову оним на рубовима великих градова. Но, не треба се заваравати да овај вид болести зависности и девијација није присутан међу младима на селу. На то упозоравају нека истраживања раширености употребе дроге од стране школске деце. Позната је чињеница да се све више сеоске деце школује у градовима, поготову на средњошколском нивоу и да су пре у прилици да дођу у додир са дрогом него што је то случај на селу. На другој страни, сви општи услови који погодују успостављању ове зависности за младе уопште важе и за децу са села. Према томе, заблуда је уколико се очекује да су ова деца резистентнија на изазове градова. Напротив, она се срећу са многим проблемима која градска деца, која живе са својим родитељима имају. Дилери дроге имајају развијене методе и мреже увлачења младих у зависност. Ниска цена дрога чини их доступним ширем кругу потенцијалних корисника, док неефикасност друштвених мера превенције и заштите док ниска цена многих, наравно некавалитетних дрога увећава ове ризике. Као што нико није унапред предодређен да постане зависник, тако нико није лишен могућности да проба и постане завистан од дрога.¹⁹⁾ Иначе присутна потреба имитације и прихватања групних захтева и норми вршњака увећава ризике. Многа деца постају зависници да би ушла у неке вршњачке или социјалне групе и да би стекао макар и негативан самоидентитет.

Најзад, када се говори о девијацијама на селу неопходно је упозорити још на једну појаву која постаје посебно видљива у сеоским срединама. У питању су депресије, најчешће напуштених и самих, изолованих и хронично болесних старих особа. Као излаз из ових и других неповољних услова живота и суочени са немогућношћу да се живи нормалним животом, многи стари на селу налазе у самоубиству. Иако су стопе самоубиства у Србији око просека за европско становништво, самоубиства старијих, посебно на селима, и младих у градовима чине ову појаву специфичном и забрањавајућом.²⁰⁾

6. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Основни циљ овог текста био је да се упозори на неке негативне промене, социјалне проблеме и девијације специфичне за

19) Јован Букелић (1998): *Деца пакла*, Београд, Веларга.

20) Јелена Срна, 1997: *Бити или не бити-Студија самоубиства младих*, Београд, Институт за психологију и ИП Жарко Арбуљ.

сеоско становништво. Изнети ставови могу бити предмет расправа и неслагања, тим више што нису утемељени на репрезентативним истраживањима. Нисмо међутим, забринути због могућих критика идеја и тврдњи изнетих у овом тексту. Осећали смо потребу да стручну, научну и друштвену јавност упозоримо на неке лоше, сложене и непоправљиве промене и појаве у различитим сегментима сеоског живота и рада. Већина негативних појава и тенденција, од којих су само неке приказане у овом тексту, не погађају село и сеоско становништво. Напротив, оне су неповољне за друштво у целини.

Село и сеоско становништво су запостављани и потцењивани, како неформално, тако и кроз политику и однос према селу. Овим текстом желимо да укажемо на то да је неопходна коренита и радикална промена политике према пољопривреди и сељацима. Као што је показано, неки процеси имају универзалне неповољне ефекте (депопулација, старење становништва, слабљење и нестанак неких социјалних мрежа, опадање производње хране и посебно здраве хране), док други посредно утичу на ситуацију у друштву у целини (сиромаштво и осиромашење, незапосленост, алкохолизам), док већина приказаних друштвених девијација има неке специфичности на селу, било у садржајима, начинима испољавања или раширености.

Овај текст омогућује извођење различитих закључака. Он није писан са претензијама да да одговоре на веома сложену, али неповољну, ситуацију пољопривреде, села и сељаштва, већ да упозори јавност (посебно стручну и политичку) и носиоце политике према селу на неке од последица вишедеценијски лошег односа према овом делу економије и друштва. Тако се један закључак намеће се сам по себи: постојећи механизми подршке пољопривреди и селу и однос јавне политике и служби и институција држи сеоско становништво у неравноправном положају и непримерено његовом доприносу националном богатству, доприносећи, не само опстајању, већ и мултиплицирању његових проблема. Изгледа да сви други имају више користи од напорне и неизвесне пољопривредне производње од оних малобројних и све старијих који својим знојем натапају преостале ненапуштене и запуштене оранице. Бојати се да ће сви они одговорни за нестанак и урушавање села увек наћи неки алиби, али то неће решити питање обнављања становништва ове земље, обнављање и развој модерне пољопривредне производње, обезбеђивање хране

као социјалне и стратешке категорије, уважавање мукотрпног и вишеструко потцењеног рада сељака и сл.

Уколико се говори о хитности коренитих промена политике према пољопривреди и селу онда се једноставно може рећи да су неке могућности и шансе давно пропуштене и да ће бити потребно много више улагања (финансијског и људског капитала), далековидости, упорности и доследности да се оне и постигну на општу корист. Једно је сигурно, без активне партиципације и уважавања сељака никакве промене неће бити могуће.

Као што се из дуготрајне, вишедимензионалне и структуралне друштвене кризе не може изаћи „на брзину“, без дугорочних пројеката, стратегија и креативних идеја о променама, а потом, и о развоју друштва у целини, тако се палијативним и краткорочним интервенцијама не може ништа суштински променити у пољопривреди, селу и сељаштву. Нажалост, смањена, неорганизована и разједињена сеоска популација није кадра да покреће и носи те промене, што не значи да не треба рачунати са оним њеним деловима који већ носе и уносе неке позитивне промене, макар на микро нивоу и углавном, у ограниченом домету. Док те снаге не нарасту, биће потребно да неки други делови друштвених структура преузму одговорност за укупне и промене на селу. Пре тога је неопходно да се мења свест становништва и носилаца политичке моћи о важности пољопривреде за укупну економску, социјалну, културну, демографску и корениту трансформацију друштва Србије. Уколико се не сачува ни оно мало што је преостало од земљорадње и села никоме у друштву неће бити лако, тим више што пољопривреда и село у Србији у многоме заостају за развијеним друштвима у којима се, уз све противречности, штите општи национални интереси и кроз подршку и заштиту пољопривреди и земљорадницима. Због тога би развој пољопривреде и позитивне промене на селу требало да буду приоритетни циљеви укупне и корените друштвене трансформације, што претпоставља детаљно преиспитивање дуготрајних и актуелних промашаја и наopakости у пољопривредној политици и односима према селу.

ЛИТЕРАТУРА

Богићевић Биљана, Крстић Гордана, Мијатовић Бошко (2001): *Сиромаштво у Србији и реформа државне помоћи сиромашнима*, Београд, Центар за либерално-демократске студије.

- Болчић Силвано и други, 1995: *Друштвене промене и свакодневни живот: Србија почетком деведесетих*, Београд, Институт за социолошка истраживања.
- Букелић Јован, 1998: *Деца пакла*, Београд, Велартра.
- Чекеревац Ана, 2009: *Незапосленост у свету, Зборник радова, Социјални рад и социјална политика*, Београд, Факултет политичких наука.
- Игњатовић Ђорђе, 1998: *Организовани криминалитет* (други део), Београд, Полицијска академија.
- Југовић Александар, 2014: *Записи из аномије*, Београд, Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- Лазић Милан и други, 1994: *Разарање друштва*, Југословенско друштво у кризи 90-тих, Београд, Филип Вишњић.
- Лакићевић Душан, 1997: *Економска, политичка и социјална катаклизма југословенског друштва*, Београд, Социјална политика и социјални рад, бр. 3.
- Маџар Љубомир, 2000: *Политички узроци сиромаштва*, Сремски Карловци и Нови Сад, Књижница Зорана Стојановића.
- Милић Анђелка, 1995: *Свакодневни живот породица у вртлогу друштвеног расула: Србија 1991-1995*, у Болчић Силвано (едитор): *Друштвене промене и свакодневни живот: Србија почетком деведесетих*, Београд, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета.
- Милосављевић Милосав, 2003: *Девијације и друштво*, Београд, Драганић.
- Милосављевић Милосав, 1999: *Социјалноеконмски аспекти функционисања породице у условима економске кризе*. Београд, Социјална мисао, 1-2/1999.
- Милосављевић Милосав, Југовић Л. Александар, 2009: *Изван граница друштва*, Београд, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
- Милосав Милосављевић, Ана Гавриловић, Пејо Ђурашиновић (2009): *Преображај породице*, Бања Лука, Филозофски факултет.
- Милосављевић Милосав, 2013: *Социјална истраживања*, Београд, Службени гласник.
- Милосављевић Милосав, 1997: *Социјални проблеми, друштвене девијације и социјални рад*, Зборник, *Социјални рад на прагу 21. века*, Београд, Социјална мисао.
- Настасић Петар, 2011: *Екосистемски приступ алкохолизму*, Београд, Публикум.
- Настасић Петар, 2011: *Болести зависности у адолесценцији*, Београд, Публикум.
- Срна Јелена, 1997: *Бити или не бити-Студија самоубистава младих*, Београд, Институт за психологију и ИП Жарко Арбуљ.
- Сузић Ненад, Бранковић Драго, Илић Миле, Јоргић Драженко, Микановић Брана, Јефтић Бисера, 2010: *Вршњачко насиље*, Бања Лука, Филозофски факултет.

Milosav Milosavljevic

DESTRUCTION OF VILAGE FROM SOCIAL DEVIANCE PERSPECTIVE

Resume

Long-lasting, historically influenced and inevitable changes of village, agriculture and village population have had their positive and negative consequences in developed world. These changes in Serbia took place lately and followed by obviously, negative consequences. Unfavorable technological, economic, political, ideological and cultural factors influenced these processes. All together they led, basically, to destruction of village, neglecting of agriculture and disappearance of rural society, values and village population. Both ideology and policy of socialism and neo liberalism as an actually dominant economic, political and ideological option in Serbia have had similar consequences.

Destruction of village was considered in this text from the prospective of various social deviances as an indicator as well as a consequence of village dissolution. Author shows that social deviances in village are the best indicator of its longitudinal irreparable consequences as well as a result of long lasting social crises, anomy and inadequate relation to village and agriculture. Lack of relevant and longitudinal researches represent the main difficulty in the consideration of this subject, why the author used secondary analysis and data resources.

According to the empiric evidence deviances in rural area have similar resources and manifestations to society in all, but with some content and quantitative particularities. So, poverty and unemployment are the most dispersed and complex social problems in rural areas similar to society in all. But, they are more visible in urban than in rural settlements. On the other side, the wrong agricultural policy has influenced “escape from village” and extreme lack of interest of youngster for agricultural production, followed by “philosophy” of leisure and “hanging around”, followed by alcoholism and drug-addiction.

General crime, as well as, juvenile crime in village have their specific characteristics, although, crimes against property and organised criminality are also, predominant. So, for example, so called

“green mafia” includes lot of village population, although it has not dominant position in the network, due to the lack of capital.

Aggressions and conflicts on micro-social level were always present among village population, but they became more visible due to bigger public sensibility and reaction of health and social services. Auto-aggressions in form of suicide and attempt of suicide are also, present due to alienation, although they are not etiologically linked to the previous phenomena.

Disappearance and disorganisation of village institutions, life style and families are particular indicators of its destruction. Traditional communities and social networks didn't find adequate replacement in village political and cultural organisation and many institutions such as schools, celebrations, cultural events and common events have disappeared or changed their character.

Disappearance of patriarchal family has liberated some of its members, but social crisis has led to crisis and disturbance of family relations, structure and functions.

At the end of the text, the author concludes that development of agriculture and positive changes in village should be priority goals of total and profound social transformation which supposes re-examination of long-lasting missed goals and bad consequences of agricultural policy and relations to village. It is also, precondition of prevention and reduction of social deviances.

It is not possible to over-pass long-lasting, multi-dimensional and complex social crisis over night and without longitudinal projects, strategies and creative ideas about social changes and development. Fundamental changes of village, agriculture and village population are not possible through short-lasting and improvised measure.

Key words: village, peasantry, agriculture, anomy, social deviations, policy towards agriculture and village

---

* Овај рад је примљен 12. 05. 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 09. 06. 2016. године.